

tiske forhold er næsten en selvfølge, men da den engelske planlægningsopfattelse, både den politiske, den fysiske og den økonomiske, ikke er væsensforskellig fra bl.a. den danske, så kan dette ikke være nogen hindring for et godt udbytte. Bogen kan udmærket anbefales som grundbog i problematikken omkring udviklingen af det rurale ressourcekompleks, eftersom det er den eneste ressource, der er givet. En fyldig bibliografi giver muligheder for en yderligere fordybelse i emnet.

Viggo Hansen

H.H. Blotevogel: Zentrale Orte und Raumbeziehungen in Westfalen vor der Industrialisierung (1780-1850). Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, Munster 1975. X + 268 s., 63 fig., 13 tabeller, 21.5 × 30 cm. DM 46.00.

Udviklingen af lokaliteter (ofte byer) med centrale funktioner går som bekendt langt tilbage i Europas historie. Denne bog er et forskningsarbejde, der gør rede for de kræfter, der før industrialiseringen udformede centre og oplande, og dermed for selve centralitetsbegrebet. Arbejdet bygger på et stort indsamlingsmateriale fra Westfalen og giver en analyse af de centrale funktioner, såvel administrative som økonomiske og kulturelle. De generaliserende afsnit behandler både den hierarkiske centerstruktur, hvor en tetrins klassifikation opstilles, og forsøg på at udforme tidsspecifikke centralitetskriterier. Bl.a. vises det, at administrative og kirkelige funktioner havde langt større betydning for tidligere tiders næsten selvforsynende oplandsbefolkninger end økonomiske. Hovedparten af bogen beskriver de enkelte centrale funktioner og deres lokaliseringsmønstre i Westfalen og slutter med en rekonstruktion af områdets funktionelle struktur o. 1800.

Ruth Helkiær Jensen

P. Beaumont, G.H. Blake & J. Malcolm Wagstaff: The Middle East. A geographical study. John Wiley & Sons Ltd. London 1976. XVII + 572 s., talr. fig. og tabeller. 16 × 23.5 cm. 22.00.

Det vil vel nok være mest rimeligt at karakterisere bogen som en regionalgeografi, men ikke af den gammeldags slags. Man kan dog også ligesom forlaget sige at bogen er en gennemgang af områdets politiske, økonomiske og sociale forhold med rimelig hensyntagen til landenes naturforhold. Særlig behandles miljøfor-

hold, økologi og de naturlige ressourcer. Endelig kunne man sige, at den sidste halvdel af bogen i virkeligheden er en serie casestudies, der tager sit udgangspunkt i særlig karakteristiske forhold i de enkelte lande.

Bogen er velskrevet, og med den politiske aktualitet området har, er det en fængslende læsning, især fordi netop de afgørende problemer trækkes frem og deres betydning understreges. For hele området gælder det navnlig nedbør, kunstvandring, olien og befolkningsforholdene.

Overskrifterne til de forskellige »Case-studies« siger en del om de specielle problemer der behandles: »Traditioner og forandringer i Arabien« (Saudi Arabien), Iraq: Mennesker, land og vand i et alluvialt miljø, Landbrugsekspansionen i Syrien, Jordan: kampen for at overleve økonomisk, Israel: kolonisation før statsdannelsen, Industrialiseringen i Tyrkiet, Iran: landbruget og dets modernisering, Egypten: befolkningsforøgelse og landbrugsekspansion, Libyen: virkninger af olien.

Til bogens mange gode sider hører — foruden illustrationerne — en mere end fyldig bibliografi for området, og der er selvfølgelig en udmærket indholdsfortegnelse foran i bogen et dito register bag i bogen.

Et par småfejl: s. 179 forkert henvisning til en fig. 20.1 og s. 356 mangler så vidt jeg kan se steder med skovrester (»surviving Forrest«).

Navnestoffet vil utvivlsomt volde den danske læser noget besvær, idet der benyttes adskillige for os uvante arabiske navneformer. Også almindelige ord er arabiserede som f.eks. »Qur'an« for koranen.

Bortset fra disse småting er det en i høj grad anbefalelsesværdig bog, der giver en solid indføring i det Mellemste Østens problemer.

S.B. Böcher

G.W. Steller: Beschreibung von dem Lande Kamschatka. Reise von Kamschatka nach Amerika. Brockhaus Komm.-Gesch., Stuttgart 1974. 844 s., talr. fig. og kort. 12 × 12 cm. DM 88.00.

I serien »Quellen und Forschungen zur Geschichte der Geographie und der Reisen« er som 10. bind udkommet Georg W. Stellers skrifter i et fotografisk genoptryk

med et forord om Stellers liv af Hanno Beck. Bogen indeholder genoptryk af 3 af Stellers vigtigste værker med tilhørende tavler og kort. Den tyskfødte Georg Wilhelm Steller gik 1734 i russisk tjeneste, og deltog som læge og naturforsker i en række ekspeditioner til Asien, således også i Vitus Berings ekspeditioner til Kamschatka og Berings Strædet. På hjemrejsen til Europa fra sin sidste ekspedition døde han i 1746. Ved hans altfor tidlige død kun 37 år gammel efterlod han sig en række manuskripter, der senere blev udgivet af Stephan Petrowitsch Krascheninnikow på russisk og hurtigt efter også udkom i mere eller mindre komplette oversættelser på tysk, hollandsk og engelsk. Såvel den russiske udgave som oversættelserne er udkommet i flere udgaver. Hans beskrivelse er endnu i dag et vigtigt bidrag til vor viden om kamschadalernes liv og økonomi, hvortil kommer kortlægningen og de vigtige zoologiske og botaniske bidrag til regionens biologi. Blandt zoologer vil navnet Steller først og fremmest være knyttet til den søko, der opkaldtes efter ham, og som han selv beskrev.

Typografisk fremtræder såvel tekst som kort og tavler i en klar gengivelse, der næppe kan gøres bedre. Skulle man have indvendinger skulle det være, at man ikke har forsynet bindet med en indbinding i tidens stil fremfor det triste grå lærredsbinding.

Børge Fristrup

Svend Balslev og Hans E. Jensen: Landmåling og landmålere.

Danmarks økonomiske opmåling. Den danske landinspektørforening. København 1975. 333 s., 14 farvereproduktioner. 25 × 17 cm. Kr. 420.00.

Det er et stort påskønnelsesværdigt arbejde, der her er udført. Oplysningerne er for de utrykte kilders vedkommende fortrinvis hentet fra matrikelarkivet, rigsarkivet og landsarkiverne.

De biografiske oplysninger afføder et behov for viden om Carl Søborgs og hans kollegers virke i marken. Dette behov kan tilfredsstilles ved læsning af to afsnit i festskriftet: »Danmarks økonomiske opmåling« af Hans Ejner Jensen, og »Spredte træk af landmålernes daglige liv« udarbejdet af Svend Balslev.

Hans Ejner Jensens afsnit, en fortrinlig oversigt over Danmarks økonomiske opmåling, belyser landmålernes opgaver og

specielt sådanne som har resulteret i kortfremstilling i stor målestok.

Til enevældens matrikel i 1664 over landets skattepligtige hartkorn var der ikke knyttet nogen kortlægning. Landmålerens tidligste større indsats med hensyn til opmåling i Danmark er knyttet til 1688-matriklen, hvortil der heller ikke udarbejdedes kort. Da denne matrikel ved de store landboreformer trængte til revision, blev det i 1768 påbudt, at alle landets jorder og ejendomme skulle opmåles og kortlægges. Derefter følger som nogle af de vigtigste arbejder opmålingen af Antvortskov og Vordingborg rytterdistrikter i 1768-72; opmålingen af den jyske alhede i sidste del af 1700-tallet på grund af kolonisationen af samme; opmålingen i forbindelse med udskiftningen og endelig udarbejdelsen af 1844-matriklen, der trådte i kraft den 1. januar 1844, og som siden har været gældende for landdistrikterne. Købstæderne blev først matrikuleret i årene 1863-75.

I 1768 besluttedes det så at begynde med matrikuleringer og kortlægninger i Antvortskov og Vordingborg rytterdistrikter og derefter en fortsættelse i nord-sjællandske amter, m.a.o. man startede med kronens godser. Arbejdet blev iværksat og inden man i 1772 besluttede at standse matrikuleringen, var Antvortskov og Vordingborg opmålt og kortlagt, og der eksisterer stadig protokoller og kort fra denne matrikulering. Endvidere findes fra samme periode opmålingsprotokoller og kort over Virum, Vedbæk, Trørød, Bagsværd, Bloustrød og Tisvilde. Opmålingen fik ingen direkte skattemæssig betydning, men har til gengæld forsynet os med nogle gevaldigt gode kort, et rigt holdigt illustrationsmateriale til belysning af vort landbrug før udskiftningen. Fra Antvortskov findes som regel to kort over hver by og sogn. På disse kort ses gærder, skel, veje og alle agerskifter med navne; af opmålingsprotokollerne fremgår, hvem der brugte dem. Man kan endvidere iagttagelse moser, vandløb, bakker, overdrev og skove. På grundlag af kort og beregninger får man bl.a. den oplysning, at en stor del af landet lå hen som moser og enge i 1760'erne.

Ved matriklen af 1844 skabtes et meget snævert forhold mellem kort og matrikler. I maj 1804 var det blevet vedtaget at oprette en kortsamling, hvori kopier af udskiftningskortene skulle danne grundlaget. Da dette blev besluttet, nærmede

udskiftningen sig sin afslutning, og der var i reglen tegnet kort over hver landsby med den nye ejendomsfordeling. Ved skrivelse af 25. september 1804 blev amtmændene anmodet om at indsende oplysninger om disse kort og sørge for, at de blev sendt til København for at blive kopieret. I flere tilfælde måtte dog nye kort opmåles. På grundlag af de kort, som fandtes værdige til matrikelkort, udarbejdedes en beregnings- eller sogneprotokol for hvert sogn.

At landmålerens indsats i den økonomiske landmåling med de dertil hørende skattemæssige og udskiftningsmæssige konsekvenser skulle give sig udslag i udelte glædesytringer fra den del af befolkningen, som berørtes deraf, var ikke at forvente! Der er da også udtalt mange hårde ord og givet mindre pæne skudsmål om landmålere. Ifølge folkeoplysningsarbejdet måtte de »gå igen« sammen med frapløjere og ménedere, i visse dele af landet kunne disse fortabte sjæle ses som lytemænd.

Stuttelig behandler Hans Ejner Jensen de specielle opmålingsforhold, der er gældende for København, Frederiksberg, Sønderjylland, vejkorpsset og skovvæsenet.

Svend Balslev beskriver i »Spredte træk af landmålerens daglige liv« hovedsagelig de forhold, hvorunder landinspektørerne og landmålere måtte arbejde ved matrikuleringen i 1805-1822. Mangfoldige var genvordighederne under udstationeringen og rejserne. Stor var interessen for at få lov til at udarbejde beregningsprotokoller i vintermånederne med henblik på ekstra fortjeneste.

Matrikuleringsarbejdet, som forøvrigt var meget vanskeligt at blive fritaget for til fordel for privat arbejde, var i sig selv forbundet med en række besværligheder. Dertil kom den engelske flådes blokade af de danske farvande i mange af opmålingsårene og i samme periode gik Danmark bankerot. Man må undre sig over, at denne matrikulering overhovedet kunne gennemføres.

Vore allieredes tilstedeværelse har præget manganen en landmålere arbejdsdag. Ja, mange bad i den anledning mindeligt om at måtte blive hjemme for at passe hjem, og ikke mindst kone. Det gjorde f.eks. landmåler Ravn i Vejle, ikke så meget på grund af fjendens indtrængen, men — som han skriver i sin ansøgning — på grund af det, som er endnu værre:

»...sandsynligheden af nogle Tuusinde Franskmands Indrykning, på hvis gode opførsel man vel ej saa lige kan stole.« Det ender iøvrigt med at Ravn efter mange henvendelser får lov til at blive hjemme.

Adskillige konflikter mellem de involverede i matrikuleringsarbejdet og bønder spores gennem matrikuleringskommissionens protokol. Bønderne klager over linierne gennem mark og skov og over den mandskabsassistance de skal stille til rådighed ved opmålingsarbejdet.

Gennem Hans Ejner Jensens og Svend Balslevs beskrivelse af Carl Søeborgs og kollegers indsats samt de miljøforhold de arbejdede under får man et godt og levende indtryk af den økonomiske landmålings historie. Foruden disse vægtige bidrag hører der til jubilæumsskriftet 14 prægtige farvereproduktioner i en speciel mappe; disse illustrerer den økonomiske landmålings kartografiske udfoldelse i de sidste par hundrede år. Alle er fortræffelige gengivelser af typiske kort. Tretten af disse er udført af Permil og Rosengren, der fjortende af Geodætisk Institut. De fleste er i naturlig størrelse.

Hans Ejner Jensen har udarbejdet teksten til en i kortmappen liggende kortfortegnelse, som indeholder korte, men særdeles karakteristiske oplysninger om de forskellige korttyper, bl.a. om hvordan nye skel registreredes på matrikelkortene.

Med jubilæumsskriftet: »Landmåling og Landmålere« har vi fået et længe savnet oversigtsværk til belysning af landmålerens og landinspektørernes kulturhistoriske indsats.

Ib Kejlbo

A.D. Hasler (ed.): Coupling of land and water systems. Ecological studies. Vol. 10. Springer—Verlag. Berlin 1975. XVII, 309 s., 95 fig. 17 × 25 cm. DM 60.80.

Som de tidligere bind består dette af artikler udarbejdet til et symposium. Flere af dem er case studies, der i første omgang kun har interesse for en mindre kreds, men de bredere afhandlinger giver værdifulde oversigter over limnologiens udvikling fra den statiske klassifikation af søer over dynamiske, hydrologiske cykler til de akvatiske økosystemer, der beskrives i bioenergetiske termer. Interaktioner mellem vand og land, som titlen viser hen til, er emne for flere artikler, bl.a. for en bred, regional behandling af samspillet mellem substrat, topografi, sedimentation